

АЗЕРБАЙДЖАН

Азербайжан Язычылар Иттифагынын органы

Бу нөмрәдә

Мир Чалал — Социалист ингилабы вә совет әдәбияты	3
Новруз Кәңчәли — Азербайжан (ше'р)	17
Гусейн Ибраһимов — Күнәш доган җердә (роман)	19
Азәроглу — Бакынын бир күнү (ше'р)	111
Әмәк гәһрәманларымыз	
Нухбала Гулијев — Зәки	113
●	
Мәдинә Күлкүи — Китаба сыгмаз өмүр (ше'р)	127
Илјас Таңдыг — Кәлбәчәрдәдир (ше'р)	129
Маариф вә мәдәнијәт тарихимиздән	
Сүләјман Вәлијев — Гулам мурәллим	130
●	
Сәјавуш Сәрханлы — Кәнд тоју, Јоллар, гатарлар (ше'рләр)	148
Кегам Сарјан — Ешг олсун!	149
Авет Аветисјан — Үрәк сөзү	150
Чофар Багыр — Миннәтүрләр	152
Лус Свардиас — Пајыда, Хәзәр сәһилдә (ше'р)	155
Мәммәдали Насир — Ингилаб әрәфәсиндә	156
Емил Мейдијев — Магнитофон (ше'р)	162
■	
М. Ариф — Күлуш — көзәлликдир	163
Мейди Мәммәдов — Ингилаби ән'анәләрни төрәһнүмү	168
■	
Әфган — Күлјанаг (роман — арды)	174

9
СЕНТЯБР

1970

СОСИАЛИСТ ИНГИЛАБЫ ВƏ СОВЕТ ƏДƏБИЈАТЫ

БƏЮК Низами дөвրүндөн əдəбијатымызда, халг јарадычылыгы нү-
мунэлəриндə гуманист, демократик идејалар, бəшəри һислэр,
азадлыг мејллəри һəмишə күчлү олмуш, үстүн бир мөвге тутмуш-
дур. Бу гүдрəтли əдəби абидələрини е'чазкар тə'сир туввəsi, гəлблəри
фəтһ етмэк сирри дə мəһз буида, тəрəннүм, тəблиг етдиклəри инсани фи-
кир, һисслəрин бəјүккүјүндə, хəлгилијиндə, тəмизлијиндэдир:

Əзизнəм күлə наз,
Бүлбүл елэр күлə наз,
Бу нечə зəманодир,
Аглајан чох, күлən аа.

Əзизнəм күл əллэр,
Күл бармаглар, күл əллэр,
Дəрјача аглын ола,
Јохсул олсан күлэрлэр.

Белə парлаг шифаһи нүмунэлəрин сајыны истəнилэн гэдэр артырмаг
олар.

Əсримзин илк он илиндə, биринчи рус ингилабы дөврундə јалныз
ичтимаи һəјатда вə мүнəсибəтлөрдə јох, əдəбијат вə сənəтдə дə ингилаб
мејллəри күчлəнди. Фəһлə синфинин ингилаби мубаризəсинин «баш мəш-
ги» сајылаи 1905-чи ил ингилабы əдəбијатда, сənəтдə дə азадлыг иде-
јаларынан тəрəннүмүнү илк плана чəкди. Ичтимаи һəјатга јени бахыш,
јени фикир вə дүјгүлэр о гэдэр кенши, ачыг ифадə имканы тапды ки,
мүртчөлэр ваһимəјə дүшүдүлэр, һэр јердə шикајəтлэнмəјə башладылар:

Үз габырынын I сəһифəсиндə «Бајрамыныз мубарəк» (плакат)
Рəссам Б. НƏЗЭРОВ.

Баш редактор Чəлал МƏММƏДОВ.

Редаксија һеј'əти: Агачавад ƏЛИЗАДƏ (мəс'ул катиб), Балаш АЗƏРОҒЛУ,
Əбүдхəсən ƏЛƏКБƏРЗАДƏ, Əнвэр МƏММƏДХАНЛЫ, Əли ВƏЛИЈЕВ, Јашар
ГАРАЈЕВ, Мəммəd РАҺИМ, Мирзə ИБРАҺИМОВ, Нəби ХƏЗРИ, Нөврүз
КƏНЧƏЛИ (баш редактор мұавини).

Бəдин редактор С. А. РƏБИМОВ.

Редаксијага кəлэн əлјазмалары кери гəјтарылмыр.
Редаксијанын үнваны: Баки, Хатаи күчəsi, № 25.
Телефонлар: 93-71-71, 93-30-61, 93-51-00, мұнасибəт 93-45-60.

ФГ 02249. Чапа имзаланмыш 14/IX-1970-чи ил. Тираж 46.000. Сифарш 3984.
Кагыз форматы 70×108/16=6,5 кагыз вəрəги, 18,2 чап вəрəги.

Баны шəһəri, «Коммунист» нəшријатынын мəтбəəsi.

Бу чорхи-фалэк төрсинэ дөвран едир илди.
Фәлә дө өзүн дахили-инсан едир илди.

Иә сохумусан араја, а башы баланы фә'лә?
Нә хәлал илә олубсан белә идавалы. фә'лә?

Бизим классик әдәбијјатда сифәси идејалар, сифи мүбаризә мотив-
ләри һеч бир заман Молла Нәсрәддин, Сабир дөврүндаки гәдәр әдәби-
јјатә јол тапмамыш, дилләр әзәбири олуб, шүар шәклини алмамышдыр.
Сабирни һачмәчә кичик, дүдратчә бомба кими сәсләнән сифәси-ичти-
ман мәзмунлу ше'рләриндән бириндә охујуруғ:

Даш гәблин инсанлары нејләрдия, илаһи?
...Мәзлумларны кез јашы дәрә олачакмыш.—
Дәрјалары, үмашлары нејләрдия, илаһи?

Бағын, әкинни хәјрини бәјәр корәчәкмиш.—
Тохм әкмәјә дегһаллары нејләрдия, илаһи?
Иш рачбары, күч өстүрә, јер өзүңүңү.—
Бәјәздәләри, ханлары нејләрдия, илаһи?

Сабирни ше'риндә муздурун дили илә верилән бу тәһлили суал, аја-
га галхан миллиәләрлә зәһмәткешин тәрија, һакимийјәтә, ағаларә, гу-
рудуша гаршы һәгиги үсјән шүары иди. Бөјүкдән кичијә, гәдәндән
кишијә, авамдан охумуша һамыны дүшүндүрән, һәрәкәтә кәтирән шүар
иди.

Тәсадүфи дејил ки, «Молла Нәсрәддин» журналы ва онун шаир, ва-
сир, мүвәггид мүһәбилләри аз бир заманда бүтүн Шәрг аләминдә эфка-
ри-үмумийјәтнин һәгиги тәрчүманына чәрилди. Бу, фәлә һәрәкәтәнин,
ингилаби идејаларын сәләт ва әдәбијјатда парлаг тәһәһүрү иди.

Мәһз буна кәрә дә биз совет әдәбијјаты тарихимиз Мирзә Чәләд,
Сабир мүбариз реализм мәктәбинин әсил дөјүш күнләриндән башлама-
ләјиг.

Бөјүк әдипи «Бинәсбләр» публисист мәгаләси, бөјүк шаирш «Неј-
ләрдия, илаһи?» сәтирәси зәһмәткешләр һакимийјәти арузуну илк дәрә
сәһәрәтлә тәблиг едән чагырышчы әсәрләр иди.

М. Горки, В. Маяковски, Д. Бедны ва башга ингилабчы рус сәнг-
кәрләри кими, Азәрбајҗан әдәбијјатнын бөјүк мүтәрәгги симаа-
ры дә (Мирзә Чәли, Сабир, Н. Париманов, Ордубади, Ч. Чаббаран)
бөјүк кәләчәјә чагыран әдәбијјатнын һәгиги чарчылары ва фәдәкар дө-
јүшчүләри оладулар.

II

Бөјүк Октјабр социалист ингилабы буржуа-мүлкәдәр гурулушуну
дағдытам, јени совет чәмијјәтнин бинасыны гојду, онун мөһкәм мадди
ва мә'нәви әсәсләрини јаратды. Октјабр ингилабы јени социалист чәми-
јјәти үчүн зарурн олан тамам јени кејфијјәтли мәдәнијјатин, әдәбијјат
ва инчәсәһәтти дә јаранмасына сәбәб оладу.

Социалист чәмијјәти өз әсәсләри, мәгсәдләри, мәлијјәти е'тибары
илә кәйна чәмијјәтдән тамәмилә фәргләнгән фәргләнгән, тәрихдә илк дәрә
јаранмыш олан јени характерли бир әдәбијјатдыр.

Бәлә 1905-чи илдә Ленин дәнйәнә узаткөрәликлдә бу јени, азад әд-
бијјатни сәләтәснин белә тә'јин етмишди:
«Бу, азад әдәбијјат олачакдыр, чүнки онун сараларына тамәһ ва
мәнсәбпәрәстлик дејилә, социалист идејасы ва зәһмәткешләр рағбат је
ни-јени гүвәләләр толлајачакдыр. Бу, азад әдәбијјат олачакдыр, чүнки о,
һәр шеј үрәгини бурмуш гәһрәманә ва пий багламагдан дәрхәһ ва әүл-
јәт чәкән «Јухары он минләрә» дејил, әлканни ән јакшы инчәсәсини, онуя

гүвәтнин тәшкил едән, онун кәләчәји олан миллиәләрлә ва он милли-
ләрдә зәһмәткеш хидмәт едәчәкдир».

Бу күн совет халғы ва социалист Вәтанимиз јүксәк гурур ва севинч
һисси илә дәрә биләр ки, Ленинни алтмыш беш ил әввәл хәбәр вердији
белә бөјүк әдәбијјаты јаратмышығ.

Бизим совет әдәбијјаты инди инһики Вәтаннимиздә, һәттә бүтүн дү-
јадә ән габагчыл ва ән јүксәк, нүмунәви бир әдәбијјат кими мәшһур ол-
мушдур. һеч бир әдәбијјат әмәкчиләрин азадлығы идејасыны совет әд-
бијјаты гәдәр гызғын ва еһтирасла тәблиг етмир.

Бүтүн дүјядә совет әдәбијјаты гәдәр гәтијјәтлә өз әсәрләринин мә'-
нәви асысына фәлә сифинини ва кәндиләрини һәјәтины ва социализм
үғрунда мүбаризәсини гојан һеч бир әдәбијјат јохдур ва олмамшыдыр.
Социалист әдәбијјаты гәдәр бүтүн миллиәтләрдән олан әмәкчиләрин би-
лијини, гәдәһләрини һүгүг барабәрлијини һәрәрәтлә мүдафиә едән башга
бир әдәбијјат јохдур. Совет әдәбијјаты бүтүн дүјядә миллиәтләр достлу-
ғу ва гәрдашлығынын фәлә тәблигәтчысыдыр.

Анчәк социализм гурулушунун гәны гәһһәндә ва чәны чәһһәндә
олан совет әдәбијјаты һәгигәтдә белә габагчыл, идејалы ва әсил ингилаб-
чы әдәбијјат ола биләрдән ва һәгигәтдә дө олмушдур.

Совет әдәбијјаты бәшәријјәтти мә'нәви аләминә Бөјүк Октјабр инги-
лабы илә бирликдә дахил олмушдур. Бу әдәбијјат өз сәһифәләриндә,
санки гәртәл гәһәдләриндә јер күрасинин бүтүн кушәләриндә бөјүк инги-
лабын иш'һаксыны, әкс-сәдәсын, кәләчәјә биринчи дәрә јол ачмыш гәһ-
рәман халг һағында парлаг һәгигәти кәтирдир.

Совет јазычыларынын китаблары мухтәлиф гит'ә зәһмәткешләринин,
охучуларынын хәјрихәл јолдашы олмушдур. Бу китаблар адамларә мүбар-
изә гүвәти верир, онылар инһамыны мөһкәмләдир.

«Чохмилләтлән совет әдәбијјаты харичи өлкә охучулары арасында
кениш јәзилмагла гәлмир, о, һәм дә бүтүн дүјя инчәсәһәтинә күчлү
тә'сир кәтәрир. Сәһәти дөврүн вәчиб проблемләринә јакынашдырар,
јаралычылығ уфүғләрини кенишләндирир».

Совет әдәбијјаты өз инкшафы ва јүксәлиши илә елә бир мәрһәләјә
кәлиб чәтмишдыр ки, онун јакшы нүмунәләри бүтүн дүјянын шүурлу,
габагчыл ва зәһн ачығ адамлары үчүн әһкинни ва түкәнмәз мә'нәви гәдә
мәһбәни олмушдур.

Совет әдәбијјатнын сәңийәни гәһрәманлары кәләчәјә бахан, јүкс-
әк мәфкурәли, мүбариз инсанлардыр. Вәтәндән мүбаризәсинин ән чәти
шәраһитидә өз е'накар фәдәкарлығылары илә, социализм гуручулу-
ғу чәһәләриндә түкәнмәз, дүдрәтлән ва шәрәфәтлән әмәкләри илә, Бөјүк
Вәтән мүһәрибән чәһәләриндә дүјяны һәрәтә сәлән дөјүш һүнәрлә-
ри илә мәшһур олан јүз минләр, миллиәләрлә вәтәнпәрвар гәһрәман-
лар, ејни заманда, совет романларынын, драмаларынын, поемаларынын
гәһрәманлардырлар.

Дүјядә һеч бир әдәбијјат совет әдәбијјаты гәдәр халгла, күтләлә-
рә, бөјүк бәшәри идејаларла бу гәдәр сых бағлы олмамшыдыр.
Дүјядә һеч бир әдәбијјат тарихә, бәшәријјәтә, кәләчәјә, азадлығы
совет әдәбијјаты гәдәр хидмәт етмәмшидыр.

Бизим чохмилләтлән әдәбијјатимыз, формача милли, мәзмунча соци-
алист әдәбијјатимыз бүтүн дүјядә һәмшә бејләмилләтчилијини, үмум-
бәшәри, әсил инсанпәрвар, азадхәһ, әсил вәтәнпәрвар идејалары мүбар-
изә бајрағлары кими тапанымышдыр.

Бөјүк әдәбијјат һәмшә әдәбијјат тарихымында бөјүк вәзифәләр
гојуан јердә јаранар. Бизим әдәбијјатимыз партија ва дөвләт ишнини,
халг ишнини мүһүм бир сәһәнә олдугундан, совет халғынын тарихымын-
дә дүрән вәзифәләр һәмшә әдәбијјатин, әдәбијјат адамларынын дә

* «Правда», 31 март, 1969.

гаршысында дурмушдур. Ингилаб иши уgrundа, Ватенимизде социализм, коммунизм гуручулугу уgrundа, азгын алман-фашист ишгалчыларына гаршы Ватан мунарибесинде совет халгынын кеңдиги шарафли тарихи галаба юлу, екин заманда, совет адабийжатынын юлу ва мазмуну олмуш-дур.

Совет адабийжаты неч бир заман ичтиман мунарибесини пассив сеърчи кими экс етдирмир. О, кесерли бир сывлаи кими бу мунарибизде фаал иштирак едир.

Совет адабийжатынын галабесини таъмин едди ан мухум шорт бир да ондан ибаратдир ки, бу адабийжатын дахи раибери ва адабийжат адамларынын гайгикеш муаллими Ленинлер ва Ленинни жаратдыгы Коммунист Партиясидыр. Эз мунарибесини, өз ичкишафгы боюнча совет адабийжаты ола керэ догру юл тутмуш, галиб калмишдир ки, нэмисе онун юлуну габатчыл марксизм-ленинизм назарийжеси ишиглаандырымыш, ишиглаандырыр.

Азарбайжан совет адабийжаты да, башга тардаш халкларын адабийжатылары кими, жени дунја туран гайраман халгымызын мунарибиз юлуну диготла ислэюрэж, тэдиги едэрэж, дунја классиклеринин, божук рус реалистлеринин занкин ангилалариндан овракэрэж, мухум галабадир элде етмишдир.

Русияда совет адабийжатынын рушежмлерини нолэ ингилабдан чох габат божук Максим Горкинин «Ани», «Фыртыяа гушу», «Шанин нэгмеси» ва с. эсарларинда кердудумуз кими, Азарбайжанда да бу адабийжатын мунарибесини Чалил Маммадгулузаланин «Винэксилора», «Хејир-дуа», Сабирин «Файла», «Жинчи», «Нејлардин, илани?», С. Савинин «Гонаглыг», С. Мусавинин «Субуни тулууда» эсарларинда кердурк.

Адабийжаты таман нэјатилэшдирмак, бадин сөзү сијаси нэјата, социализм гурулушу уgrundа мунарибизде сэфэрбэр етмак—совет адабийжатын божук галабалариндандир.

Божук совет эдоби Ч. Чаббарлынын мэшхур «Еј Шорт» ше'ри, С. Рустэмни илк «Элэмдан иши'эје» китаби, С. Вургуни «Шанрин анды», М. Мүшфини, М. Раһимни, Р. Раанын муасир мазмунлу ичтиманлик эсарларин совет ше'ринин сөнйиссини афаде едирди.

Еј Шорт, сенин устунда чалан чарышадорюн,
Алкэ сини белемиз севдэт башшарени,
Ейладан асаратды. Јаныг чан чекширени,
Бала да сунэт сэмдесен, еј ени бербад,
Нинден, очоба, уммадасан кендин икмад?

Бу, кич Чаббарлынын миллонлары дэјуш чыгаран эсил антиимпериалист манифести иди.

«Элэмдан иши'эје» ше'ринде бэдбийлиге, душкунлуге гаршы эсиб чыгы нэјат, мунарибиз дэврүнүн башландыгы хестарилерди. Алад тисанын өз ватенинин, өз талејинин саиби, атасы олаи жени совет адамынын севинчи, фэрэни, иши'эси жени ше'ра мазмун олмушду.

Гареларин ештисен, ман эфэр шанријэм,
Нэр ше'ријдед јадалар сајсы кузлалар јаныг,
Дэјүт мејданларанда динэзларден беријэм!
Бу сөвлэр голмишман дејил, рухуздан акыр!

Ше'р трибуналарда, издиһамларда, мунарибиз мејданларында кудда кими сөсленирди. Ше'р адамлары ичтиман мунарибизде чыгаран аловлу шуара чевришмишди.

Дур, атлама, есл көзлерини јанышы, тал чан,
Усан јарат, усан јарат, усан јарат, усан,
Зочиларни гырмаг, о божук һатт юлу тапмаг,
Усанладыр, усанладыр, усанладыр ачмаг!

Империализм гаршы ајага галхан усанкар Шортни уфуглеринде сөслөнү бу жени ше'рин сэмими тардаш чыгарышы, тэдеб, морамнамен беле иди ва бу чыгарышларын инсанларда ичтиман-сијаси фааллыгы күчландирмакде эһемийжети чох олмушдур.

Сэмэд Вургуни «Анды»да шаир-ватандашын андыдыр. Ше'рин ва мэгсэд ва нэ мазмун дашыдыгынын шаирни бу сөзүндэн сејмек олар:

Аламизин дајласыдан даһа хошдур бизе,
Бу божук күнлерни бејнөлмизэ сеси!

(С. ВУРГУН).

Булар Ватенимизде «ким кими» мөсәләси уgrundа апарылан кәски ичтиман-сијаси мунарибиз дэврүнү сөнйилэндирди мисаллардыр.

Гуручулуг дэврүнүн совет адамларынын харигул'аде омөк ва дэјүш рашадэтинин тэроннум, итисади ва техник таратгы саһосинде «көксинде башландан ватаншорвар халг парокатынын ифадеси совет ше'ринин эсас мазмун ва мэгсэди олмушду. Сэмэд Вургуни «Фанар», «Рапорт», «Азад иһам», С. Рустэмни «Биз коммунистларик», «Кеченин романтикасы», М. Мүшфини Минкэчевир гайраманларынын тэроннум едәк «Сашар» поемасы, «Эбадијет нэгмеси», Рәсул Раанын «Болшевик јазы», О. Сарываллини «Катир, оғлум, котир», М. Раһимни «Чан иши, бир ишыл деј», О. Сарываллини «Катир, оғлум, котир», М. Раһимни «Ленинград көјаринде» ва с. эсарлар буна парлаг мисалдыр.

Адабийжатымызын мухум ва јуксак кејифијатлеринден бири дунја эһмәткешлеринин раибери даһа Ленин, Ленин идејаларынын тэроннум етмәсидир. Бу саһаде Сэмэд Вургуни, С. Рустэмни, Р. Раанын, М. С. Ордубадинин ва башгаларынын јарадычылыг ванлијјатлерни хуеусиде геја олунмалыдыр. Шаирлерининдед М. Раһим, О. Сарывалли, М. Дилдази, Б. Азәрголу, Э. Чамил, З. Халия ва башгаларынын Ленин, партија, социалист ингилабы һатгындакы ше'рлери охучуларын рабәтинни гизанишидыр.

Јазычыларымыз јакшы дөрк едирлер ки, Лениндэн јазмаг, ингилаб дашиниси тэроннум етмак—коммунизм, ингилабын галиб јурушуну тэроннум етмак, миллонларын галбине јол тапмаг, сөзети мугәддәс идеаллар сөнйијесини јуксәлтмак дөмәкдир.

Халг шаири Сүлейман Рустэм Ленин тэроннум едди лирик ше'ринде јазыр:

Сәсләнир сәһмәде сини рубабин,
Аладыг ишмәли олма истабин,
Очудур адлы бир ингилабын
Чалил бајраглары Лениндир, Ленин!
Әбди билары Лениндир, Ленин!

Шоһрәтә паролдур бутун дунјада,
Инциһам бу адла атылар ода,
Ону мөһбәбәтлә салыры јада,
Башарин намалы Лениндир, Ленин!
Достлаугу тисамалы Лениндир, Ленин!

Әсрин аһисинда кердурүн ону,
Достлук дунјасында кердурүн ону,
Фирин дәрјасында кердурүн ону,
Заманын һәфәси Лениндир, Ленин!
Учалыг, һатт сәси Лениндир, Ленин!

Совет ше'ринин илк мусаллаб эскадрляринин, жени сөөгтин төмөл дашларыны гоған төчүрүбали саяткалардын ардыча Бөжүк Вотан муһарибеси ва муһарибодон соракы гуручулуг дөврүндө ше'р чабэсинэ күчлү ахылыла жени гуваалар каллылар.

Мүасир ше'рининдө орта нисил адландырылан бу шаирлэр—Б. Ваһабзад, Н. Хазри, З. Чаббарзад, Н. Нусејназд, Э. Тал'ат, Н. Кирчали, И. Габили, Э. Күрчајлы, Э. Қарим, И. Сөфәрли, Б. Ади, М. Ибраһим, Ч. Новруз, Н. Насаназд, И. Талдыг, Ф. Меһди ва башгалары инди республикамызда ва ондан канарла танымышлар.

Орта нисил шаирларымын ардыча исте'даллы көчмөлөр калыр. Төбидир ки, жени мүндөрчөзө үйүн оларат ше'римизин шакин, үс-ауб хусусијотлар, дили, бадин васиталары да чох өйишимш, парлаг, элван олмуш, эякчилешимшир. Экар ингилабдан эвалки ше'рде арүз текиссагдиги һаким идисе, совет ше'риндө халг ше'р вазиин олан беча һакимдир. Шаирлэр сөрбөст сурөтдө һат вазиин истифалдө едилрлр. Экар гөдим ше'рлардө гисмон росети китаб дили үстүн идисе, дилдө эрб-фарс тө'сири күчлү идисе, совет ше'ри бу тө'сирлөрдөн гуртармыш, сада, ана дилиндө, чавлы дилдө жазылр.

Ана дилинин сур'атла инкишафына, жалниз ше'р-нәср, әдәбијјат дилде дејил, ејин заманда мотбуат дили, еми дили, девлат дили мәнгејиле кемчисиңе, јад үнсүрлөрдөн тәминләнгәнине биз аңгач ва аңгач Ленин индәли сәјастинин тәнтәнеси ва бу сәјастини Вотаннимиздө ардычыл һајата кеңирләмәсн истәтәсиндө һалл олмушуг.

Микәјил Мүшәғг «Әдәбијјат һәғмәсиңдө» ингилабы илһамла төрәнмүн едарак дејир:

Сән бизә чән вердин, чән Октјабр.
Алтын профәсләрә јан, Октјабр.
Салым, еј Ленинни ашчы ордусу.
Сәһилә булмушлар иван, Октјабр.
Салам иччи Иван, муһаж Степан.
Бир дөһә кемчиши ан, Октјабр.
Јетди миссионерни ачы торундан.
Сән гуртардын мөни, сән, Октјабр!
Јарын сәјаб төрбән үфүгәриндө
Атыңа бир жени дан, Октјабр.
Шаир жени-јети сөзләр булагат.
Наһат олдуча, ше'р алагат!

Әдәбијјатимизин мөвну, мөзну, әһатә дәирәси олдугча кеңишләшмишир. Инди ичтиман-сәјис һајатда, моһитдө, тәрәккүр ва тәзәкүрлә бәди әдәбијјатин тохунмагы ва јә тохуна билмәдиги саһә, мәсәлә јохлар. Бөжүкхалг сәјастини ан бөжүк мәсәләләриндөн тутмуш сада совет адмаларымын шәхси, анла һајатна гәдәр чәнијјотимиз үчүн сәнијјатин өзүн һәр шеј сәһт мөвзусу, бәди әдәбијјат мөвзусу сәјилдр.

«Фәлсәфә пролетариатда илдин гүвәсинин тандымы кими, пролетариат да фәлсәфәдә мә'новн гүвәсини талдым. Бөжүк Мәрксими бу сөкүрү совет әдәбијјати һатгында да дөмәк олар: Әдәбијјатимиз социализм гурулушуну ва совет чәнијјатини мәвзусу олмагга бәрәбр; бу чәнијјатин икшәшәфинә кәмәк елән фәал васиталардан бири олмушдур.

Әдәбијјат социалист ингилабында сағлам мөкфүрә јолуну талдымы кими, ингилабымыз да совет әдәбијјатында кәсарли мә'новн силәбини талды.

Мә'на эякчилији, төбин ки, әдәбијјатимиздә үслуб, шакин, жыр чөһөтдә да бөжүк табәдүләт әһәлә кәтиримшир.

Азәрбајҗан совет драматургијасы чох сур'атла инкишаф етимишир. Совет драматургијасынын инкишафыны көстәрмәк үчүн бөжүк сәһтәләр Чәфар Чаббарлынын, С. Вүргүнүн, Н. Чавлидин адыны чәкмәк киһәјләр.

дир Чәфар Чаббарлынын драмалары социализм реализми үслубуна әсәсләнин жени ва бөжүк бир әдәбијјатин муштулуғчулары олмушдур.

Дин, ислам бајрагы алындакы истиладалар гаршы чәсарәғлә үсјан галдыран, дәр-ағачлары гаршысында да һәғит сәси илә дүшмәләрини мөғдуб елди, өз өдүмүнү белә муһарибә силәһина чөвтрөн гәһрәман Елһамыны—кид Бабәкин образыны ким ушуда биләр! Азад Азәрбајҗан гәдиминын парлаг сурәти олан, дин, адәт эякчәрларини гаршы атаң ва совет мәктәби сәјосиндә мүасир мәдәнијјатин жүкәк ирвәсинә жүкәктән, егөч дөүшләринә» һазырлашан көзәл Севил кими јалдыман чыхар!

Ијримини һалорин ахырында «Севил» драмы бизим әдәбијјатин гәлбә јүрүшүнүн чавлы тәмсалы кими парлады. Драматургијаимизин тарихиндә ингилаба гәдәр Севил кими парлаг, шөһрәтли гәдән гәһрәман образы тәсвир олунмамышдыр.

Милләтләр гәрдашлығынын чавлы төчәссүмү Имамверди ва Алаливерди кишинин сәмиин көрүшү парлаг, шөһрәтли тарихимизин элван бәди ләһбәси дејилми!

Чәфар Чаббарлы бизим драматургијаимыз ишығлы бир романтика, ејин заманда, гүвәтлн, жени ва долугн бир реализм кәтиримшир. Чәфарлар—јалныз кемчишин адамлары дејил, һәм да бу күшүн ва коләчәјин аламаарыдырлар. Биз оларын гәлбәндә чырпынан жүкәк ва мугәддәс идеялары дууруг. Оларын коләчәји, сәһтәдә доғру гәһәдәндигларыны ашкар көрүр ва фәрәһлә силәра сәс веририк.

Чәфар Чаббарлынын әсәрләриндә (мәсәлә, «1905-чн илдә») чавлы, реал һајатла парлаг, һәғити хәјалын елә е'чәзкар бир сәһтәсн вардыр ки, бунылары бир-бириндән ајярмаг мүмкүн дејилдир.

Социалист реализминин бир талабы да будур: һәғити һајат елә тәсвир едилсин ки, биз оуну һәр вәсиләсиндә жүкәктән мөјлини, истигәләндиричи тәрәфләр, парлаг сабаһи дујаг. Чавлы совет адәмнин эякчи хәјалы, мә'новн аламы, түкәнмәз арзулары елә тәрәнүн едилсин ки, биз олары доғуран һәғити ичтиман эәминин дә көрөк.

Бу чөһөтдә Чәфар Чаббарлынын бир сыра әсәрләри бизим әдәбијјатимиздә, үмүмән совет әдәбијјатында мисалсы нумунәлардыр.

Сәмад Вүргүн, М. Ибраһимов, М. Нусејн, С. Рүстәм, М. С. Ордубади, И. Әһәндјев, С. Раһман, И. Гәсимов, Ә. Мәммадхәли, З. Хәлид, Ч. Мәчүлбәјов, И. Сәфәрли, Ш. Гурбанов, Б. Ваһабзад кими јалмычлар Чәфар Чаббарлынын шөһрәтли әңгәләрини бәдән етдирорак драматургијаимиздә бир сыра гүмәтлн әсәрләр јаратмышлар. Бу әсәрләр мүасир һајатимизин һәғити ичтиман-сәјис һадисәларини, сәнијјатин совет моһитин, адәмдарымынын эякчи мә'новн аламын, гәһрәманлыг тарихиниң характер ләһбә ва сималарыны бәдин сурәтлә ишығландырмаг чөһөтдән гүмәтлн, әһәмијјетлидир.

Сәмад Вүргүнүн прәслари тарихи гәһрәманлыг драмасы кими әдәбијјатимиздә тамәмилә жени бир һадисәдир. Сәмадин гәһрәманлары ахилән эякчи, эвлин чөһөтдән жүкәк, мугәссә шәхсијјәтләрдыр.

Сәмадин гәһрәманлары бөжүк идеялар угрунда фәдакар, мәтин ирәдәли халг гәһрәманлары, мәсләк адәмдарыдырлар. Буныларын шәхсијјәти илә халг, Вотан мөһүмү елә мәһирәнә сурәтдә бирләшимшир ки, булар данышанда биз бир адәмни јок, бутун бир халгын, бәши үчә бир өлкәнни данышдыгымы күман едилрик.

Ғачар Вағрифин е'тиһәсәллығына гаршы тывыр:

— Шаир, һөкмларин һузурундасан!

— Ону сәһәсә белә дүшүпүрәм мөн!

— Бәс баш әмәдишә?

— Әмәдин, бәли!

— Әјләмәз ичдәнин бөжүк һөјкәли!..»

